

/de bergen in oorlog

Terwijl in Vlaanderen “Den Grooten Oorlog” al letterlijk en figuurlijk was vastgelopen in de klei van de Westhoek, volgde er in 1915 een nieuwe oorlogsverklaring. Eigenlijk werden het twee afzonderlijke oorlogen, een westelijk front van de Marne tot de IJzer en een oostelijk front van de Dolomieten tot aan de Ortler. Beide oorlogen waren totaal verschillend maar ook zó gelijkend.

Vooreerst is het wenselijk om de juiste politieke context te kennen. Het keizerrijk Oostenrijk-Hongarije was een enorm uitgestrekt rijk dat in het zuiden tot voorbij de Brenta reikte. Daarin lagen gebieden die overwegend Italiaanssprekend waren zoals Triëste, Trentino en Belluno.

Duitsland was tot op zekere hoogte geallieerd met Oostenrijk, maar beide legers vochten afzonderlijk. Italië verklaarde zichzelf lange tijd neutraal maar liet zich graag opvrijen door Frankrijk en Groot-Brittannië om, in geval van overwinning, grote gebieden te kunnen inlijven.

Op 23 mei 1915 verklaarde Italië de oorlog aan Oostenrijk en in beide landen werd er massaal gemobiliseerd, van zestienjarigen tot vijfenzestigsters, onvrijwillig en onder dwang. In de bergen begon een nieuwe wedloop naar de toppen. Een stellingenoorlog was in opbouw.

EEN ONBEKENDE OORLOGSVOERING

Geen van beide partijen had ervaring met oorlogsvoering in de bergen met de wapens van die tijd. Het eiste gaandeweg aangepaste strategieën en de ontwikkeling van geheel nieuwe technieken.

Als bergbewoners wisten de Tirolers dat wie de hoogste posities kon innemen ook heerste over het onderliggende land. Een top kon immers door enkele goed bewapende soldaten verdedigd worden tegen een veel grotere troepenmacht. En zo werden die toppen het oostelijke front (zie kader), van de Monte Grappa tot de Stelvio.

Alle strategische punten dienden bemand en bevoorraad te kunnen worden, zowel in de zomer als in de winter, en tonnen materiaal en munitie moesten zo de berg worden opgesleept. Meestal te voet, klimmend op nagelschoenen of met stompe stijgijzers. Enkel de officieren hadden een ijspikkel. Boven op de top werd een plek klaargemaakt, eventueel een leger tent geplaatst en vervolgens gezekerd tegen alle alpiene omstandigheden. Barakken werden letterlijk aan de rotswanden gehangen en op betere plaatsen werden kazematten (zie kader) gebouwd. Op de gletsjers worden loopgraven gegraven en bij hevige storm werd beschutting gezocht in gletsjergrotten, met alle bijkomende risico's.

EEN ONBEKENDE OORLOGSVOERING

Geen van beide partijen had ervaring met oorlogsvoering in de bergen met de wapens van die tijd. Het eiste gaandeweg aangepaste strategieën en de ontwikkeling van geheel nieuwe technieken.

Als bergbewoners wisten de Tirolers dat wie de hoogste posities kon innemen ook heerste over het onderliggende land. Een top kon immers door enkele goed bewapende soldaten verdedigd worden tegen een veel grotere troepenmacht. En zo werden die toppen het oostelijke front (zie kader), van de Monte Grappa tot de Stelvio.

Alle strategische punten dienden bemand en bevoorraadt te kunnen worden, zowel in de zomer als in de winter, en tonnen materiaal en munitie moesten zo de berg worden opgesleept. Meestal te voet, klimmend op nagelschoenen of met stompe stijgijsers. Enkel de officieren hadden een ijspikkel. Boven op de top werd een plek klaargemaakt, eventueel een legertent geplaatst en vervolgens gezekeerd tegen alle alpiene omstandigheden. Barakken werden letterlijk aan de rotswanden gehangen en op betere plaatsen werden kazematten (zie kader) gebouwd. Op de gletsjers worden loopgraven gegraven en bij hevige storm werd beschutting gezocht in gletsjergrotten, met alle bijkomende risico's.

In de Dolomieten werden schuilplaatsen en gangen gekapt in de rots. Aan de Adamello werden tunnels in de gletsjer gehouwen om nabij de positie van de tegenstander explosieven te plaatsen. Dynamiet was overigens aan beide zijden een veelgebruikt wapen om rots- en sneeuwlawines uit te lokken. Er waren enkele meldingen van gasaanvallen maar dat wapen bleek in de bergen niet bruikbaar. Bij de minste windturbulentie richtte het zich tegen de eigen manschappen. Luchtvaart stond nog in haar kinderschoenen en was beperkt tot risicovolle verkenningsvluchten boven de vijandelijke stellingen. De soldaten werkten, telkens ze boven afgelost werden, zelf nieuwe middelen uit om zich beter tegen de winterkoude te beschermen. Zo maakten ze onder meer overschoenen met houten zolen en dik gevlochten stro rond de voet.

De Italianen waren de aanvallende partij maar ze beten herhaaldelijk hun tanden stuk op de sterke posities van de Oostenrijkers. Er was geen denken aan om de voorposten in de winter tijdelijk te verlaten, wat ook de prijs hiervoor was, want als je in de lente niet als eerste terug was, kon de vijand het bolwerk hebben overgenomen. Zo begon een verschrikkelijke lijdensweg voor de soldaten die niet uitgerust waren om een deel van de winter door te brengen boven de drieduizend meter. En dan waren er de lawines. De winter van 1916 kende de zwaarste sneeuwval sinds mensheugenis. De volgende winter was dan weer kouder dan ooit.

Stel dat je met enkele medestanders al weken een kanon bewaakt op de top van bijvoorbeeld de Marmolada. Je raakt naar het einde toe uitgehongerd maar je weet dat er bevoorradingsonderweg is. Die patrouille met nieuwe voorraden wordt inmiddels weggeveegd door een sneeuwlawine. Noch de voorpost, noch de achterhoede weten precies wat er gebeurt. De gevolgen laten zich raden, en dergelijke situaties kwamen voortdurend voor. De zwaarste lawine ging op 28 februari '16 naar beneden ter hoogte van Schluderbach en doodde zowat tweehonderdzestig soldaten. In de zomer was het dan weer de bliksem die ongenadig toesloeg op de kanonnen, de staalkabels of in de munitieopslag.

Foto's tonen de moeilijke omstandigheden van de soldaten

Geïmproviseerde sneeuwschoen met stijgijs, gevonden in 1981 - Ortlermassief

Geïmproviseerde overschoen van stro, gevonden op een hoogte van 3450 m, Ortlerfront

TECHNIEKEN WERDEN AANGEPAST AAN DE SITUATIE

De legerleiding besloot een telefoonnetwerk aan te leggen tussen de basis en de voorposten onderling. Maar telefonietechnologie was nog pril en er dienden heel wat technische problemen opgelost te worden om dit net te laten functioneren. Ook voor de bevoorrading zocht men naar nieuwe oplossingen. Sommige trajecten liepen immers door de vuurlinie van de vijand en dienden daarom bij nacht te gebeuren. Scherpschutters waren aan beide zijden erg gevreesd. De transporten gebeurden soms dagenlang niet door de weersomstandigheden, met alle gevolgen voor de voorposten.

Daarom werd de mogelijkheid uitgewerkt om met kabeltransporten de munitie en de voedselvoorraden naar de hogere punten te vervoeren. Men mag zonder meer stellen dat tijdens deze oorlog de kabelbaantechnologie is ontstaan. De kabels die over honderden meter gespannen werden moesten vervolgens ook kunnen afgeschermd worden tegen blikseminslag. In de Dolomieten werden nieuwe, elektrische, boortechnieken ontwikkeld en getest om sneller galerijen in de rotsen uit te houwen. En ook het principe van de jumarklem dateert uit die tijd.

“MEER DAN TWEE DERDE VAN DE DODEN VIELEN NIET IN EEN GEVECHTSSITUATIE MAAR ALS SLACHTOFFER VAN HET NATUURGEWELD”...

De uitdagingen van toen hebben op technologisch vlak zeker hun vruchten afgeworpen, maar dat blijft een schamele troost voor de zware prijs die werd betaald. Een jammerlijke conclusie die ook vandaag nog geldt: niets brengt de mens technisch meer vooruit dan oorlog.

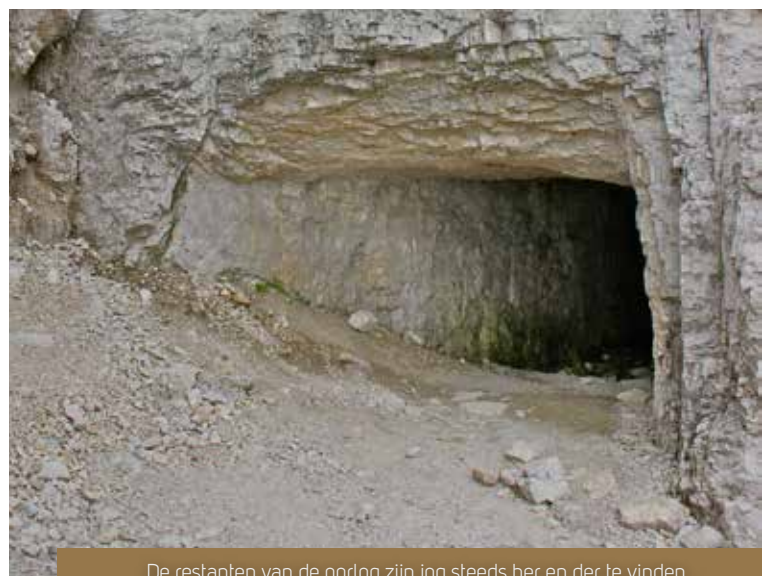
We schreven al dat de oorlog in de bergen een stellingenoorlog was waar de aanvallers meestal hard werd teruggeslagen. Maar aan de zuidelijke voet van de Alpen vonden ook een aantal hevige veldslagen plaats, zelfs tot aan de Po. Vooral in de vlakte bij de rivier Isonzo, nabij de Sloveense grens werd zwaar slag geleverd. Deze staan in de geschiedenisboeken vermeld als de twaalf Isonzoslagen. De bloedigste van al was de elfde slag, met ruim vijftigduizend gesneuvelden waarvan bijna dubbel zoveel Italianen als Oostenrijkers. De Italianen beschikten overigens over veel meer manschappen dan de Oostenrijkers.

De Ortler (3905 meter) had, als hoogste punt van het keizerrijk, een grote symboolwaarde. Bij het begin van de oorlog had hij nog geen grote militaire betekenis. Maar naarmate de Italiaanse Alpini steeds meer kazematten bouwden bij de Stelvio, besloot men de top van de Ortler om te bouwen tot de hoogste stelling van het front. Er was vlak onder de top een uitgekapte gang van meer dan honderdvijftig meter lang in de gletsjer waar tot dertig soldaten permanent verbleven. In de zomer van 1917 kreeg luitenant Haller de opdracht om twee zware kanonnen tot op de voortop te brengen. Hij kreeg hiervoor dertig Russische krijgsgevangenen toegewezen en liet speciale sleden bouwen om de zware stukken tot boven te laten slepen. Na drie dagen werd de top bereikt en de kanonnen werden meteen in gebruik genomen.

IN HET DAL GING HET LEVEN VERDER

Moeizaam hielden de achtergebleven vrouwen de plaatselijke economie draaiende. De oorlog had niet enkel hun mannen ingelijfd, ook vorderde het leger alle paarden en karren op en werd er massaal vee geslacht voor de frontsoldaten in de bergen. Zelfs metalen voorwerpen werden ingezameld om tot wapens om te smeden. In de valleien waar de Italiaans sprekende bevolking woonde, was het leven een hel. Voortdurend werden er burgers opgepakt op verdenking van spionage, sabotage of collaboratie en, vaak willekeurig, als afschrikking terechtgesteld. Hetzelfde gebeurde ook aan de andere kant waar Duitstalige minderheden woonden. De Italiaanse soldaten, én de bevolking, vreesden de eigen opperbevelhebber Cadorna meer dan de vijand. Hij liet bijna duizend soldaten executeren wegens gebrek aan moed.

De officieren kwamen alle uit andere delen van het rijk, velen hadden nauwelijks kennis van de bergen en sloegen de adviezen van de lokale bevolking in de wind. Ook dat kwam in beide kampen voor. Bij het voetvolk waren er onder meer Italiaans-, Ladinisch- of Sloveenssprekende soldaten die de bevelen van hun officieren niet eens verstonden – waar hebben we dat nog gehoord? Broederlijkheid zowel als onderlinge afrekeningen hoorden bij de dagelijkse realiteit en soms werden de eigen officieren meer gevreesd dan de lotgenoten bij de vijand.

De restanten van de oorlog zijn nog steeds her en der te vinden...

DE IDYLLE VAN DE BERGEN WAS VER TE ZOEKEN

Boven, in het ijs, was het in alle opzichten een bijzonder front. Er ontstond een labyrint van ijsgangen waarin de zon soms flirtte en feeëriek taferelen ten beste gaf. Het waren ijsburchten in diep turkooisblauw met reusachtige ijskristallen. Daarbinnen was er altijd wapenstilstand en het voelde ook zeer vredig, zeker wanneer men wist dat de aflossing op komst was.

Het gebeurde dat er gedurende maanden geen enkel schot gelost werd. Maar de natuur doorbrak snel alle idylle. Temperaturen tot -40 graden hoorden er in de winter bij, de mangelende bevoorrading, ontoereikende uitrusting en ondervoeding leidden tot massale bevriezingen en amputaties. Hele patrouilles verdwenen in gletsjerkloven of onder lawines en in de zomer sloeg de bliksem onverbiddelijk in op alles wat metaal was. Aan beide zijden stierf meer dan twee derde door het natuurgeweld dan wel door het vijandelijk vuur.

Vandaag zien wij, klimmers, onze relatie met de berg als vriendschappelijk en met groot respect vervuld. In de oorlog van '15-'18 leek het er op dat beide legers niet enkel met mekaar maar ook met de bergen oorlog voerden. En de bergen sloegen terug en bleken altijd de sterksten.

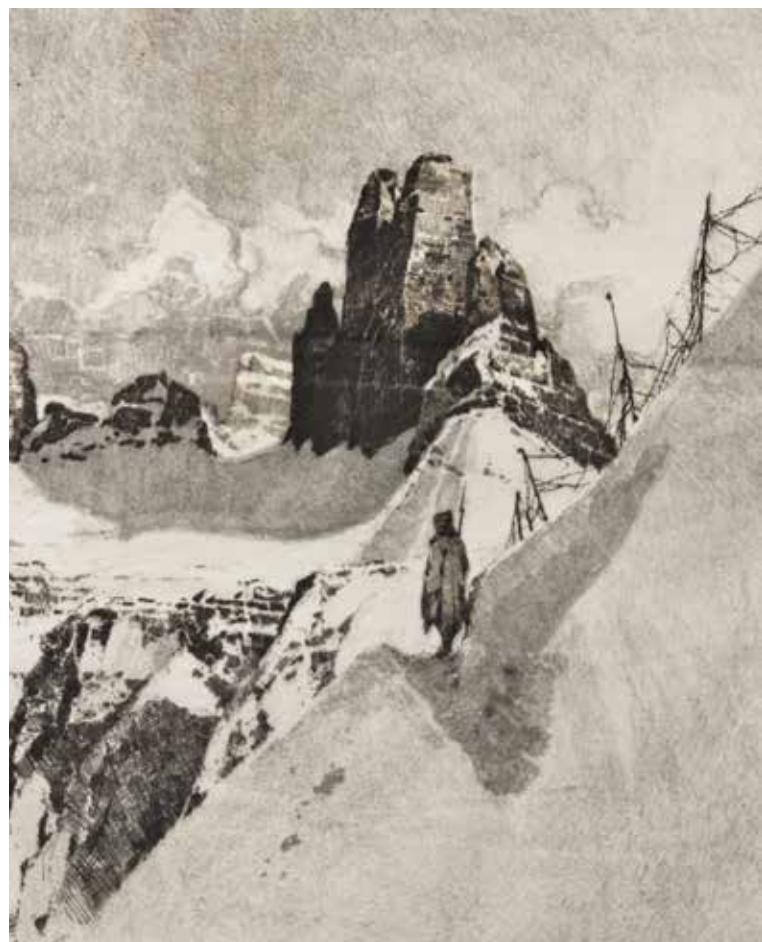
“EEN JAMMERLIJK FEIT DAT WE OOK VANDAAG NOG ERVAREN: NIETS HELPT DE MENSHEID TECHNOLOGISCH MEER VOORUIT DAN OORLOG...”

OORLOGSMOEHEID

Hoe langer de oorlog duurde hoe slechter de leefomstandigheden waren. Zowel aan het front, bij de wachtposten op de toppen als in het hinterland. Winkels waren leeg of hadden lange wachtrijen. Alle vee was geslacht en de soldaten die na ontberingen op de berg weer in de vallei kwamen, moesten zich soms in leven houden door gras en kruiden te eten. Al in 1917 was er bij de Italiaanse strijdmacht een algemene oorlogsmoeheid te merken als gevolg van de zware verliezen aan manschappen zonder merkbare terreinwinst. In het voorjaar van 1918 waren de Italiaanse troepen zo goed als verslagen, maar er was nooit een officiële capitulatie. Er waren intussen grote versterkingen vanuit Frankrijk op komst, de Amerikanen hadden zich in Frankrijk ook al in de strijd gemengd, en door de aansluiting bij de geallieerden kwam Italië uiteindelijk in het winnende kamp terecht. Oostenrijk-Hongarije ging diplomatiek met Duitsland mee ten onder.

Op 4 november 1918 om 15u was de oorlog officieel ten einde. Italiaanse soldaten stormden nog dezelfde dag Trieste en Trento binnen en deporteerden duizenden gevangenen, ook gewone burgers. Helemaal onterecht werd na de wapenstilstand het hele gebied ten zuiden van de Brennerpas, Timmelsjoch en Reschenpas aan Italië toegewezen omwille van “natuurlijke grenzen”. Dat was dus meer dan het grondgebied van Zuid-Tirol en dus véél meer dan enkel de Italiaans sprekende gebieden waarvoor ze eigenlijk de oorlog waren begonnen. Het was een vredesverdrag dat helemaal geen vrede bracht en dat in zich reeds de kiemen droeg voor een volgende oorlog.

Zoals men vandaag in de Vlaamse velden nog altijd lichamen uit de grond haalt, zo komen er aan het oostelijke front nog steeds soldaten en kanonnen uit de gletsjers tevoorschijn. De mens wikt, maar de berg beschikt. ▲

HET OOSTELIJKE FRONT

Met het “oostelijke front” wordt de gevechtlijn bedoeld tussen Oostenrijk en Italië in de Eerste Wereldoorlog. Deze term mag niet verward worden met het “oost-front” welke betrekking heeft op het front met Rusland in de Tweede Wereldoorlog. Er waren ook nog fronten in o.m. Roemenië, Afrika en het Midden-Oosten.

KAZEMAT

Een kazemat is een versterkte ruimte die bestand is tegen vijandelijk vuur en voorzien van openingen voor het eigen geschut. In het Italiaans spreekt men van casamatta, afgeleid van het Byzantijnse woord chasmata wat letterlijk “fort met schietgaten” betekent.